

บทความพิเศษ

มาตรการทางกฎหมายและการรู้เท่าทันสื่อเพื่อต่อสู้กับข่าวปลอม

Legal measures and Media Literacy to fight

Disinformation

สุมาลี วงษ์วิจิต¹

Sumalee Wongwittit²

Received 25 April 2022

Revises 28 September 2021

Accepted 30 September 2022

บทนำ

ข่าวปลอมหรือข่าวลวง หรือ Fake News หรือ Junk/ Hoax News เป็นชุดของข้อมูลที่ทำให้ขึ้นและเผยแพร่ต่อสาธารณชนผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อออนไลน์ โดยตั้งใจบิดเบือนจากข้อเท็จจริง ด้วยการเสนอข้อมูลหรือข่าวให้เข้าใจผิดในข้อเท็จจริง บิดเบือนข้อมูล (Disinformation) เสียดสีหรือล้อเลียน (Parody) หรือจงใจให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ ไม่ถูกต้องตรงกับความจริง (Misinformation) หรือเสนอเนื้อหาอันเป็นการโฆษณาทางการเมือง หรือชวนเชื่อ เพื่อมุ่งร้าย ใส่ความ โจมตี หรือกล่าวหาบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร หรือมุ่งหวังผลประโยชน์จากข้อมูลที่เป็นเท็จ ดังกล่าว หรือเพื่อมุ่งเป้าให้ผู้รับข้อมูลเข้าใจผิดในเนื้อหาและจงใจให้ส่งต่อเนื้อหานั้น ๆ ไปยังบุคคลอื่นต่อ ๆ ไป อันส่งผลเป็นบ่อนทำลายความสามารถ

¹ ศาสตราจารย์ ดร.คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

² Prof. Dr. Faculty of Law, Ramkhamhaeng University

ของประชาชนในการแยกแยะข้อเท็จจริงจากความเป็นจริง โดยเฉพาะเป็นการขาดบรรทัดฐานหรือกระบวนการที่จะทำให้มั่นใจในความถูกต้องและน่าเชื่อถือของข้อมูล (European Commission, 2020; Verbruggen, 2021; CiTS, 2022)

อย่างไรก็ดี ไม่ปรากฏว่ามีคำจำกัดความของ Fake news ที่เป็นลักษณะร่วมกัน (Common Position) แต่อย่างใด เช่น สหราชอาณาจักรพยายามไม่ใช้คำว่า Fake News แต่เลียงไปใช้คำว่า Misinformation และ Disinformation แทน สหพันธรัฐมาเลเซียได้ให้คำนิยามไว้ในกฎหมายอย่างกว้างมาก ว่าหมายถึงข้อความทั้งหมดทุกรูปแบบที่เป็นเท็จทั้งหมดหรือบางส่วน ส่วนสหพันธรัฐรัสเซียนิยามว่าหมายถึงข้อมูลเท็จที่สำคัญนำไปเผยแพร่แล้วสร้างภัยคุกคามต่อชีวิต สุขภาพ หรือทรัพย์สินของผู้คนหรือสังคม เป็นต้น (The Law Library of Congress (2019, p. 2) ในขณะที่ร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลเท็จทางสื่อสังคมออนไลน์ พ.ศ." ให้นิยาม“ข่าวปลอม” ว่าหมายถึง ข้อมูลคอมพิวเตอร์ในสื่อสังคมออนไลน์ หรือในระบบคอมพิวเตอร์อันเป็นข้อมูลเท็จหรือข้อมูลปลอมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

ในยุคเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) มีการนำเสนอ Fake news และเผยแพร่กระจายต่อไปในวงกว้างได้มากขึ้น โดยเฉพาะการดำเนินการผ่านบรรดาแพลตฟอร์มดิจิทัล (Digital Platform) เช่น Facebook หรือ YouTube หรือ Twitter หรือ TikTok หรือแพลตฟอร์มอื่น ๆ ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางออนไลน์ ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการสร้างเนื้อหาและเผยแพร่แชร์ต่อกันได้อย่างไม่จำกัดและอย่างรวดเร็ว ทำให้ปัญหาของ Fake News มีมากขึ้น ซึ่ง Wardle (2017) ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของข่าวปลอมว่าเป็นเรื่องของความ

ไม่ชัดเจนในความหมายและประเภทของข่าวปลอมที่มีความซับซ้อน (Complexity) และได้เสนอให้เข้าใจระบบนิเวศของเนื้อหาปัจจุบันว่า จำเป็นต้องแยกองค์ประกอบออกเป็นสามเรื่อง คือ 1) ประเภทที่แตกต่างกันของเนื้อหา 2) แรงจูงใจของผู้สร้างเนื้อหา และ 3) วิธีการที่เนื้อหา นั้นถูกนำออกเผยแพร่ โดยได้แยกประเภทของเนื้อหาที่เป็นทั้งข้อมูลที่บิดเบือน (Disinformation) และข้อมูลที่ไม่ต้องตามจริง (Misinformation) ดังต่อไปนี้

1. Satire or Parody ข่าวเสียดสีหรือล้อเลียน ซึ่งไม่ได้ตั้งใจที่จะให้เกิดความเสียหายโดยตรง บางครั้งอาจไม่ได้นำเสนอหัวข่าวอันเป็นเท็จ แต่เป็นการนำเสนอภาพตัดต่อหรือข้อความบิดเบือนเพื่อความสนุกสนานเป็นการเรียกลูกผู้ชมโดยการสร้างข่าวล้อเลียน เสียดสีคนที่มิชื่อเสียงเพื่อความบันเทิง เป็นต้น

2. Misleading Content เนื้อหาที่มีการจงใจให้เข้าใจผิด โดยในบางกรณีอาจมีการหลอกเพื่อให้กรอกข้อมูลส่วนบุคคลด้วย เช่น การหลอกชิงโชค หรือหลอกให้กรอกข้อมูลเพื่อรับบัตรกำนัล เป็นต้น

3. Imposter Content เนื้อหาที่อ้างแหล่งข้อมูลที่ไม่ใช่แหล่งที่แท้จริง (Genuine Sources) เช่น แอบอ้างว่าเป็นแหล่งข้อมูลจากบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นต้น

4. Fabricated Content เนื้อหาที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด เป็นข่าวปลอม 100% มีลักษณะของการตั้งใจโก่งหรือทำให้เสียหาย

5. False Connection เนื้อหาที่ไม่ตรงกับที่ปรากฏอยู่ในพาดหัวข่าว (Headlines) หรือภาพ (Visual) หรือคำบรรยายหลัก (Caption) โดยลักษณะของการตั้งใจหลอกให้คนอ่านจากพาดหัวข่าว ภาพ หรือคำบรรยายหลัก แล้วจะไล่อ่านหรือคลิกต่อไปที่เนื้อหาซึ่งเป็นคนละเรื่องกัน ซึ่งเป็นวิธีการที่เรียกว่า

“การล่อให้คลิก” (Clickbait) หรือ “Mislead Heading” ซึ่งมักเป็นการกระทำเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากปริมาณของจำนวนคนที่เข้าไปคลิก (Aldwairi, 2018; CiTS, 2022)

6. False context เนื้อหาที่มีความจริงแต่นำมารวมปะปนอยู่กับเนื้อหาที่มีข้อมูลผิด (When Genuine Content is shared with False Contextual Information) เช่น นำผลงานวิจัยมาแอบอ้างเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงกัน เพื่อมุ่งหวังประโยชน์ทางการค้า เป็นต้น

7. Manipulated Content เนื้อหาหรือภาพที่เป็นความจริงแท้ (Genuine Information or Imagery) ถูกนำมาใช้หรือจัดการใหม่เพื่อเจตนาหลอกลวง (Is Manipulated to Deceive)

ทั้งนี้ ไม่ว่าประเภทของ Fake News จะเป็นอย่างไร ก็เกิดผลกระทบตามมาได้อยู่มากมาย ตั้งแต่เสียหายเล็กน้อยระดับส่วนบุคคลไปจนถึงเสียหายมากระดับประเทศหรือระดับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะเมื่อ Fake News ปรากฏในยุคที่มีการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ก็ยิ่งทำให้เกิดความเสียหายต่อระบบสาธารณสุขและเศรษฐกิจอย่างมากกระจายไปทั่วโลก นอกจาก Fake News จะส่งผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานแล้ว ยังก่อให้เกิดความเสียหายและความแตกแยกในวงสังคม รวมทั้งก่อให้เกิดทฤษฎีสมคบคิด (Conspiracy) และลัทธิสร้างความเกลียดชัง (Hate Speech) หรือสร้างความอับอายเพราะถูกประจาน (Bullying) (Wardle, 2017) และมีหลักฐานเชิงประจักษ์แล้วว่าผลการเลือกตั้งได้รับผลกระทบจากการบิดเบือนข้อมูลทางออนไลน์ ขณะเดียวกัน Fake News ก็ได้ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำลายฝ่ายการเมืองตรงกันข้ามทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ โดยแอบอ้างหลักการเรื่องสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก

ทางการเมือง และเสรีภาพในการแสดงออกหรือการพูด (Freedom of Expression/ Speech)

หลายประเทศประสบปัญหาในทำนองเดียวกัน และเริ่มเห็นความสำคัญกับผลกระทบของ Fake News ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาของการเจรจาที่หาข้อยุติยังไม่ได้ระหว่างรัสเซียและยูเครน จะมีข่าวทั้งจริงและปลอมกระจายไปทั่วโลก โดยมีการเผยแพร่ภาพและวิดีโอของ Vladimir Putin ของรัสเซีย และ Volodymyr Zelenskyy ของยูเครน ถูกนำมาใช้เพื่อสร้าง Deepfakes (บางครั้งเรียกว่าเทคนิคลอคตา-ชั้นเทพ) ด้วยภาพและข้อความที่เป็นประโยชน์สำหรับตนซึ่งไม่เป็นความจริง ทั้งสองฝ่ายต่างใช้สื่อในการบิดเบือนวิดีโอเหล่านั้นเปิดเผยต่อสาธารณชนให้ทั่วโลกเข้าใจผิด และ Fake News เป็นตัวเร่งตัวอคติ หรือเรียกว่า Confirmation Bias ซึ่งทำให้เกิดสถานะการส่งต่อข้อมูลนั้นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว โดยไม่มีการตรวจสอบทำให้เกิดความสับสนในสังคมว่าเรื่องใดจริงเรื่องใดเท็จ แม้ว่า Meta และ YouTube ต่างช่วยกันลบข้อความที่เป็นการละเมิดนโยบายการให้ข้อมูลเท็จนั้นออกจากระบบได้ แต่ข้อความนั้นได้แพร่กระจายออกไปแล้ว (Wakefield, 2022)

ด้วยความตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก Fake News ดังกล่าว หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนของนานาประเทศต่างแสวงหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น เช่น แพลตฟอร์ม Facebook พยายามหยุดการแพร่กระจายของ Fake News ด้วยการนำเครื่องมือการรายงานและการตั้งค่าสถานะองค์กรสื่อมาใช้ และจัดตั้งเว็บไซต์ตรวจสอบข้อเท็จจริง หรือใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการตรวจจับเนื้อหาที่เป็น Fake News รวมทั้งได้จัดตั้งโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ

เช่น Fondazione Mondo Digitale และการจัดตั้งห้องสมุด Digital Literacy Library (Facebook, 2019) ในขณะที่ Twitter ร่วมมือกับองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ และมอบทุนให้กับโครงการต่างๆ เช่น Shout Out UK; Tea Toast และ Tweeting (Twitter, 2019) Google ได้ให้ทุนสนับสนุนโครงการในทำนองเดียวกันนี้เช่นกัน (Google, 2019)

นอกจากนั้น หน่วยงานรัฐและองค์กรไม่แสวงหากำไร พวกกันจัดตั้งศูนย์หรือหน่วยต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center) ขึ้น เช่น สหภาพยุโรป ได้ออก (EU Code of Practice on Disinformation: COP) ขึ้นในปี ค.ศ. 2018 เพื่อสร้างความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมให้ตรวจสอบเรื่องการบิดเบือนข้อมูลหรือการสร้างข่าวปลอม (European Commission, 2018) รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนจัดตั้งแพลตฟอร์มออนไลน์ ชื่อว่า “Refuting Rumors” เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาข่าวจริงที่มาจากหน่วยงานภาครัฐเพื่อให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องของข่าวจากแหล่งทั่วไป (The Law Library of Congress, 2019, p. 3) ส่วนสหรัฐอเมริกามีการประสานร่วมมือระหว่างเว็บไซต์ต่าง ๆ เช่น PolitiFact.com; FactCheck.org และ Snopes.com ร่วมกันจัดทำคู่มือสำหรับการเตือนผู้บริโภคสื่อในเรื่องของ Fake news และ Full Fact ร่วมกับ Google ในการใช้เครื่องมือตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยอัตโนมัติ (PolitiFact, 2021) เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานด้านสื่อสังคมออนไลน์ ในกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) เพื่อตรวจสอบ ระวังการแพร่ในเชิงปลอม ปั่น ระดม ยุยง สร้างความรุนแรง การไม่เคารพกฎหมายฯ (ประกาศ คสช. ฉบับ

ที่ 26/2557) และต่อมา มีการจัดตั้งคณะกรรมการสืบสวนป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ หรือเรียกอีกอย่างว่า “Cyber Inspector” มีหน้าที่ตรวจสอบเนื้อหาในอินเทอร์เน็ต จัดทำโครงการไซเบอร์คลีน โดยร่วมมือกับผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ในการช่วยหยุดยั้งการเผยแพร่สิ่งที่ไม่เหมาะสมทางเว็บไซต์ อีกทั้งกระทรวงฯ ยังมีนโยบายเร่งด่วนให้จัดตั้ง “ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย” (Anti-Fake News Center Thailand) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการตรวจสอบข่าวสาร หรือข้อมูลอันเป็นเท็จ ข้อมูลหรือข่าวที่มีการติดต่อข้อมูล เนื้อหา การนำเสนอข้อมูลข่าวสารโดยปราศจากข้อเท็จจริง พร้อมทั้งชี้แจงเสนอข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง และสนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับภาคประชาชน (หน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม สมาคม เครือข่ายต่าง ๆ และภาคประชาชน) สามารถตรวจสอบ สอบถาม และร่วมมือในแก้ไขการเผยแพร่ข่าวสาร หรือข้อมูลอันเป็นเท็จ โดยเน้นข่าวที่มีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนทั่วไป เช่น โรคระบาด ข่าวที่สร้างความแตกแยกในสังคม ข่าวที่สร้างความเข้าใจผิดต่อสังคม ตลอดจนข่าวที่ทำลายภาพลักษณ์ของประเทศ และเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยพัฒนาเว็บไซต์ที่ชื่อว่า antifakenewscenter.com (Anti-Fake News Center Thailand, 2022) นอกจากนั้น กระทรวงฯ ยังได้ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) และศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ศปอส.ตร.) และศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม สำนักงาน กสทช. เป็นต้น

ในอนาคตอันใกล้ จะมีการจัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานการป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลเท็จทางสื่อสังคมออนไลน์” ได้แก่ ศูนย์ประสานงานกลาง ศูนย์ประสานงานประจำกระทรวง และศูนย์

ประสานงานประจำจังหวัด เนื่องจากคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2565 เห็นชอบในหลักการ "ร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลเท็จทางสื่อสังคมออนไลน์ พ.ศ." ตามที่กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเสนอ ซึ่งนอกจากร่างฯ นี้เสนอให้จัดตั้งศูนย์ฯ ดังกล่าวแล้ว ยังกำหนดให้หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบนี้ต้องกำหนดตัวชี้วัดและค่าเป้าหมาย ผลสัมฤทธิ์ของงานเพื่อการประเมินผลการดำเนินงานตามระเบียบนี้ โดยให้กระทรวงฯ ทำหน้าที่ประเมินผลการดำเนินงานดังกล่าวด้วย

อย่างไรก็ดี การจัดตั้งศูนย์ต่อต้าน Fake News ทั้งหลายดังกล่าว ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในวงกว้างว่ารัฐบาลต้องการนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองสำหรับขัดขวางหรือขจัดผู้ที่ต่อต้านรัฐบาลหรือมีความเห็นต่าง และเป็นการควบคุมความคิดเห็นของประชาชน มากกว่าที่จะมุ่งไปที่การคุ้มครองสิทธิของประชาชน เพราะหากการอ้างปฏิบัติการต่อต้านข่าวปลอมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการเมืองไม่ว่าโดยฝ่ายใด ย่อมส่งผลเป็นการใช้กฎหมายในทางที่ผิด และจะทำให้ผู้มีอำนาจควบคุมข้อมูลข่าวสารเพียงด้านเดียว เผยแพร่ข่าวสารที่เป็นประโยชน์กับฝ่ายตนเองโดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นจริงหรือเป็นเท็จ ขณะที่ผู้ที่มีความเห็นต่างไม่สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารอีกด้านหนึ่งได้เลย ซึ่งจะขัดกับรัฐธรรมนูญที่ให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นแก่ประชาชน

ความพยายามของประเทศไทยและนานาชาติในการป้องกันและปราบปราม Fake News มีอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาของผลกระทบจาก Fake News ยังคงมีปรากฏอยู่ ซึ่งส่วนหนึ่งของการทำให้ Fake News แพร่กระจายได้โดยง่ายและรวดเร็ว ก็คือการส่งและเผยแพร่ผ่านทางออนไลน์หรือโซเชียลสเปซ

(Cyberspace) ซึ่งทำให้ยากลำบากในการกำกับดูแล และต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ มาเป็นตัวช่วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการออกและบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient Law Enforcement) การใช้มาตรการปิดกั้นและกลั่นกรองเนื้อหา (Blocking and Filtering Measure) การสร้างความร่วมมือจากสังคมให้สอดส่องและร้องเรียน (Anti-Fake News Cooperation) การสร้างมาตรฐานจริยธรรม (Code of Conduct) ของผู้ผลิตและเผยแพร่เนื้อหา รวมทั้งบรรทัดฐานสังคม (Social Norms) และประการสุดท้าย คือ การสร้างเสริมความสามารถ (Empowerment) ให้สังคมทุกกลุ่ม ทุกวัย รู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ได้อย่างแท้จริง ซึ่งในบทนี้จะให้ความสำคัญกับมาตรการทางกฎหมายและการเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อเพื่อต่อสู้กับปัญหาและผลกระทบจาก Fake News ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย โดยมีหลักคิดว่าการต่อสู้กับข่าวปลอมเป็นประเด็นร่วมสมัยที่จะต้องดำเนินการทั้งป้องกันและปราบปรามอย่างเร่งด่วน

บทวิเคราะห์

การต่อสู้กับข่าวปลอมมีความจำเป็นต้องใช้มาตรการที่หลากหลาย แต่มาตรการสำคัญที่นานาประเทศและประเทศไทยได้นำมาใช้เป็นหลัก คือ มาตรการทางกฎหมายและการส่งเสริมให้มีการรู้เท่าทันสื่อ

กฎหมายสูงสุดของประเทศ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดหลักการสำคัญในการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคล (Right to Privacy) ไว้ โดยห้ามการกระทำอันเป็นการละเมิดหรือกระทบต่อสิทธิของบุคคล หรือการนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าในทางใด ๆ เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์สาธารณะเท่านั้น

(มาตรา 32) และกำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นการละเมิดนั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการกระทำที่เป็น Fake News ถือได้ว่าเป็นการล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เช่น เป็น Satire or Parody ที่เสนอข่าวเสียดสีหรือล้อเลียน หรือ Misleading Content ที่เป็นการเนื้อหาที่มีการจงใจให้เข้าใจผิดเข้าใจหลอกให้ผู้อื่นทำการใดโดยการล่วงสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น

สิทธิในข้อมูลส่วนบุคคลได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 แต่ยังไม่มียกเว้นบังคับใช้ เนื่องจากมีการขยายเวลาออกไปจนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565 โดย “พระราชกฤษฎีกากำหนดหน่วยงานและกิจการที่ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลไม่อยู่ภายใต้บังคับแห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2563 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564” ซึ่งยกเว้นไม่ให้นำบทบัญญัติบางส่วนของกฎหมายนี้มาใช้บังคับกับหน่วยงานหรือกิจการตามบัญชีท้ายพระราชกฤษฎีกา กฎหมายนี้จึงเป็นมาตรการที่นำมาใช้บังคับกับผู้ควบคุมและผู้ประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคล ที่จะต้องรับผิดชอบกรณีที่มีการจัดทำหรือเผยแพร่ Fake News ผ่านระบบของตน โดยหลอกล่อเสนอจะให้โปรโมชั่นส่งเสริมการขายในรูปแบบต่าง ๆ หรือเสนอให้สต็อกเกอร์ฟรีโดยมีเงื่อนไข หรือให้แชร์ข้อมูลนั้นต่อไปยังเพื่อน ๆ โดยเชิญชวนแบบบังคับให้เขาต้องกรอกข้อมูลส่วนตัว ไม่ว่าจะเป็น ชื่อ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ หรืออีเมล ดังปรากฏเป็นข่าวบ่อยครั้งที่ข้อมูลส่วนตัวของบุคคลไปปรากฏในที่ต่าง ๆ โดยที่เขาไม่เคยติดต่อกับกลุ่มบุคคลหรือผู้ขายสินค้าหรือบริการนั้น ๆ มาก่อนเลย ซึ่งเห็นได้ว่ายังคงมีการล่วงละเมิดในลักษณะนี้อยู่มาก

นอกจากนั้น การจัดทำหรือเสนอ Fake News ก่อให้เกิดความรับผิดชอบทั้งทางแพ่งและทางอาญาหากว่าเป็นการกระทำที่เข้าข่าย “การหมิ่นประมาท”

ซึ่งตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 326 กำหนดให้เป็นความผิดหากทำได้กระทำการใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สาม โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง และกำหนดอัตราโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และหากว่าการหมิ่นประมาททำผ่านสื่อรวมทั้งสื่อออนไลน์ จะถือเป็นการ “หมิ่นประมาทโดยการโฆษณา” ซึ่งมีโทษหนักขึ้นตามมาตรา 328 กฎหมายนี้จึงสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางกฎหมายเพื่อปกป้องชื่อเสียงจากการถูกใส่ร้าย หรือการโจมตีด้วยข้อกล่าวหาที่ไม่เป็นความจริง และที่ไม่ใช่การวิพากษ์วิจารณ์โดยสุจริต โดยเฉพาะในยุคที่ทุกคนมีพื้นที่แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การใส่ร้ายป้ายสีกันจะเกิดขึ้นในทางสาธารณะได้ง่ายและจำนวนมากขึ้น แต่หากว่าการจัดทำหรือเสนอ Fake News ที่ไม่เข้าข่ายหมิ่นประมาท โดยเป็นการกระทำเพื่อแกล้งบอกเล่าความเท็จให้แพร่หลายเลื่องลือจนทำให้ประชาชนตื่นตกใจ กรณีเช่นนี้ถือเป็นการผิดละเมิดโทษตามมาตรา 384 คือมีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบอาญาที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับการหมิ่นประมาทนี้ ในบางครั้งได้กลายเป็นเครื่องมือของคู่พิพาทที่มีอำนาจต่อรองมากกว่าในกระบวนการดำเนินคดี เนื่องจากคดีอาญาจะสร้างภาระให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยหลายประการ โดยเฉพาะหากศาลสั่งให้คุมขังในระหว่างพิจารณาคดี หรือหากให้ประกันตัวได้ ก็จะต้องมีภาระในการหาหลักทรัพย์มาประกันตัว เป็นต้น

การหมิ่นประมาทยังก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางแพ่งได้ด้วย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 423 ที่กำหนดให้ผู้กล่าวหาหรือไขข่าวแพร่หลายข้อความอันฝ่าฝืนต่อความจริง โดยประการที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียง เกียรติคุณ ทางทำมาหาได้ และความเจริญของบุคคลอื่นนั้น จะต้อง

รับผิดชอบใช้คำสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การนั้น รวมทั้งต้องทำให้ชื่อเสียงของผู้เสียหายกลับคืนดีดังเดิมด้วย ทั้งนี้ข้อความที่จะเป็นหมิ่นประมาทจะต้องมีลักษณะเป็นการฝ่าฝืนต่อความจริง กล่าวคือเป็นข้อความ/ภาพที่ผิดความจริง หรือเรื่องไม่จริงนั่นเอง หรือแม้ว่าจะไม่รู้ว่าเป็นข้อความนั้นไม่จริง แต่โดยพฤติการณ์แล้วควรจะได้แต่ทำไปโดยประมาทเลินเล่อ ก็ย่อมเป็นความผิดทางแพ่งได้เช่นกัน

นอกจากนั้น การจัดทำหรือเสนอ Fake News ที่มีลักษณะมุ่งหลอกลวงหรือตั้งใจจะโกง เพื่อมุ่งทำให้ผู้อื่นเสียหาย เช่น แก๊งคอลเซ็นเตอร์ ได้ใช้ Fake News หลอกลวงเหยื่อให้โอนเงินให้กับกลุ่มมิจฉาชีพ ผู้เสียหายที่รู้ไม่เท่าทันต้องสูญเสียเงินจำนวนมาก เช่นนี้ ก็อาจเข้าข่ายความรับผิด “ฐานฉ้อโกง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 ที่ว่า “ผู้ใดโดยทุจริตหลอกลวงผู้อื่นด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง และโดยการหลอกลวงดังวานั้นได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม หรือทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สามทำ ถอน หรือทำลายเอกสารสิทธิ ผู้นั้นกระทำความผิดฐานฉ้อโกง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ” และหากว่าเป็นการกระทำโดยอาศัยความเบาปัญญาของผู้ถูกหลอกลวงซึ่งเป็นเด็กหรืออาศัยความอ่อนแอแห่งจิตของผู้ถูกหลอกลวง หรือหากเข้าข่ายฉ้อโกงประชาชน ก็ต้องระวางโทษหนักขึ้น คือจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 342 และ 343) โดยการกระทำความผิดฐานฉ้อโกงนี้ ยังมีความรับผิดทางแพ่งฐานละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์มาตรา 420 ด้วย

จะเห็นได้ว่าประเทศไทยสามารถนำมาตราการทางกฎหมายฐานทั้งทางแพ่งและอาญาออกมาใช้บังคับกับการกระทำความดังกล่าว แต่ยังพบว่า Fake news

ได้แพร่กระจายอยู่ในสังคมอย่างต่อเนื่องในวงกว้าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะยังไม่มี การศึกษาอย่างจริงจังถึงระบบนิเวศของเนื้อหาทั้งในด้านประเภทที่แตกต่างกัน ของเนื้อหา แรงจูงใจของผู้สร้างเนื้อหา และวิธีการที่เนื้อหานั้นถูกนำออก เผยแพร่ และเพราะลักษณะของการจัดทำและเสนอ Fake News ส่วนใหญ่มี ลักษณะของการเผยแพร่ออนไลน์ ซึ่งเป็นการยากที่จะเข้าถึงตัวหรือจับกุมตัว ผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะหากเป็น Fake News ที่ปล่อยออกมาจาก ต่างประเทศ จึงทำให้ปัญหาของ Fake News ยังคงมีอยู่มากขึ้นเรื่อย ๆ ใน สังคมไทย

นานาชาติต่างให้ความสำคัญกับการออกมาตรการทางกฎหมายออกมา ป้องกันและปราบปราม Fake News ดังเช่น สาธารณรัฐสิงคโปร์ได้ออก กฎหมายที่มีโทษรุนแรงต่อผู้จัดทำหรือเผยแพร่ Fake News โดยอาศัยกฎหมาย ที่ชื่อว่า The Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act 2019 (Singapore Statutes Online, 2022) กำหนดให้การเผยแพร่ข้อมูล เท็จบนโลกออนไลน์ที่อาจกระทบกับประโยชน์สาธารณะ ความสงบเรียบร้อย ของสังคมและความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ต้องโทษปรับไม่เกิน 7.4 หมื่น ดอลลาร์ และจำคุกไม่เกิน 10 ปี และกำหนดให้แพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เช่น Facebook หรือ Twitter ต้องจำกัดการเข้าถึงข้อมูลที่รัฐระบุว่าเป็นปลอมโดยเร็ว โดยต้องขึ้นข้อมูลที่ถูกต้องไว้ใกล้ ๆ และลบข้อมูลปลอมออกไป พร้อมกำหนด โทษปรับหรือจำคุกสำหรับการไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง แต่กฎหมายนี้ถูกวิจารณ์ว่า ต้องการจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (Free Speech) ของประชาชน

ในทำนองเดียวกับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ออกกฎหมาย Network Enforcement Act-NetzDG (Netzwerkdurchsetzungsgesetz) หรือ Law to Improve Law Enforcement in Social Networks 2017 and its

Amendment in 2021 (Federal Minister of Justice, 2021) อันเป็นการจำกัดเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชน โดยกฎหมายนี้มุ่งเน้นการกำกับเนื้อหาออนไลน์ที่เป็นเนื้อหาปลอม ภาพลามกอนาจารเด็ก ภาพเหตุการณ์รุนแรง เนื้อหาที่สร้างความเกลียดชัง และกำหนดให้บรรดาแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, Twitter, Reddit, Tumbler/ VK และเว็บไซต์ต่าง ๆ ต้องทำการลบข้อมูลที่เหล่านั้นภายใน 24 ชั่วโมง มิฉะนั้นจะต้องโทษปรับสูงถึง 50 ล้านยูโร และจะต้องปิดกั้นเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมไม่ให้ประชาชนเข้าถึงได้ (Schmitz, & Berndt, 2019) นอกจากนี้ Interstate Media Treaty หรือ MStV ซึ่งมีผลใช้บังคับวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2020 ยังกำหนดให้ผู้ประกอบการ Telemedia (แพลตฟอร์มและสื่อกลางออนไลน์) จะต้องตรวจสอบถึงความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลก่อนแพร่เสียงหรือภาพออกไป และผู้ให้บริการออนไลน์ (Media Intermediaries) จะต้องเผยแพร่หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการควบคุมเนื้อหาของสื่อบนแพลตฟอร์มของตน และให้หน่วยงานกำกับดูแลของมลรัฐมีอำนาจทบทวนเกณฑ์ดังกล่าว ซึ่งหากมีการฝ่าฝืนกฎหมาย หน่วยงานกำกับดูแลของมลรัฐมีอำนาจในการกำหนดมาตรการและห้ามมิให้กระทำที่ฝ่าฝืนนั้น รวมทั้งสั่งปรับได้ไม่เกินกว่าห้าแสนยูโร ในทำนองเดียวกัน สาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) ออกกฎหมายชื่อ “Network Act” (The Act on Promotion of Information and Communications Network Utilisation and Information Protection, etc.) โดยห้ามเสนอเนื้อหาผ่านโครงข่าย อันเป็นการผิดกฎหมาย ลามกอนาจาร หมิ่นประมาท หรือทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อเด็กและเยาวชนด้วย (Eun et al., 2022)

สหพันธรัฐมาเลเซียได้ออกกฎหมาย Anti-Fake News Act โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายฉุกเฉิน (The Emergency (Essential Powers 2.0)

Ordinance 2021) เพื่อต่อต้านข้อมูลบิดเบือนเกี่ยวกับเชื้อโรค Covid-19 โดยผู้กระทำความผิดหรือมีแนวโน้มว่าจะก่อให้เกิดความตื่นตระหนกของประชาชนหรือสาธารณะ ต้องรับโทษจำคุกสามปี หรือปรับ 100,000 ริงกิต หรือทั้งจำทั้งปรับ และหากยังคงทำความผิดอีก ก็จะถูกปรับสูงถึง 100,000 ริงกิต ต่อวัน รวมทั้งเอาผิดกับหน่วยงานหรือสถาบันใดที่สนับสนุนทางการเงินแก่ผู้กระทำความผิดต้องโทษจำคุกถึงหกปี หรือปรับสูงสุดไม่เกิน 500,000 ริงกิต หรือทั้งจำทั้งปรับ อย่างไรก็ตาม กฎหมายนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจมากเกินไป และเป็นกฎหมายที่ทำลายหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติและทำลายความสามารถของจำเลยในการได้รับการดำเนินคดีอย่างยุติธรรม (Ang, 2022)

สำหรับสหรัฐอเมริกาซึ่งถือเป็นประเทศที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในอันดับแรก ๆ ของโลก ยังได้ออกกฎหมาย The Communication Decency Act มาตรา 230 ให้อำนาจแก่แพลตฟอร์มอินเทอร์เน็ตในการปิดกั้นหรือลบเนื้อหาไม่เหมาะสมหรือผิดกฎหมายหรือลามกอนาจาร ทำให้เกิดปัญหาว่าบทบัญญัติมาตรานี้เป็นการขัดกับหลักเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ เพราะอาจเข้าข่ายเป็นการคุกคามเสรีภาพในการพูดและการเข้าถึงรหัส อีกทั้งการที่กฎหมายกำหนดว่าผู้ให้บริการไม่ต้องรับผิดชอบเนื้อหาที่ส่งมาโดยบุคคลอื่น และไม่ต้องบันทึกหรือเก็บรายการที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม แต่ให้ถือว่าผู้ที่ส่งเนื้อหามีความรับผิดชอบด้วยตนเอง จึงทำให้มีการเสนอให้ยกเลิกมาตรานี้ และมีความพยายามผลักดันการนำเอาร่างกฎหมายที่เคยเสนอและถูกล้มเลิกไปแล้วใน ปี ค.ศ. 2021 ให้นำกลับมาใช้ใหม่ คือ “Eliminating Abused and Rampant Neglect IT Bill” (EARN IT) ซึ่งกำหนดความรับผิดชอบของผู้ให้บริการในเนื้อหารายการที่ส่งผ่านระบบของตนโดยไม่มีมาตรการตรวจสอบก่อน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อกำหนดในร่างฯ ถูกมองว่าอาจ

ทำให้ความปลอดภัยสำหรับเด็กลดลง และขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน รวมทั้งขัดต่อหลัก Freedom of Speech ตามรัฐธรรมนูญ จึงทำให้ยังไม่สามารถนำร่างฯ นี้ไปประกาศบังคับใช้เป็นกฎหมาย แต่ยังมี การเสนอร่างกฎหมาย Honest Ads Act (Congress.Gov., 2022) กำหนดหน้าที่แก่ผู้ให้บริการออนไลน์ (Internet Service Provider) ต้องเปิดเผยเนื้อหาที่เป็น การโฆษณาทางการเมือง และต้องร่วมมือกับภาครัฐในการกำหนดมาตรการป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองของต่างชาติด้วย

ประเทศไทยได้ออกกฎหมายในทำนองเดียวกันนี้ไว้เช่นกัน โดยเฉพาะการออกอากาศไม่ว่าทางแพร่เสียงหรือภาพในช่องทางวิทยุ หรือโทรทัศน์จะถูกควบคุมเนื้อหารายการที่มีเนื้อหาที่ก่อให้เกิดการล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือการกระทำซึ่งเข้าลักษณะลามกอนาจาร หรือมีผลกระทบต่อการให้เกิดความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชนอย่างร้ายแรง ตามมาตรา 37 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ซึ่งสำนักงาน กสทช. ทำการตรวจสอบและแก้ไขข่าวปลอมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเปิดช่องทางสำหรับประชาชนแจ้งและร้องเรียนเรื่องข่าวปลอมไว้

นอกจากนั้นยังกำหนดให้การจัดทำหรือเผยแพร่ Fake News เป็นความรับผิดชอบการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 ซึ่งกำหนดความรับผิดชอบสำหรับการกระทำความผิดไว้หลายประการ เช่น การสแปม (Spam) ที่มีการส่งข้อความ SMS หรืออีเมลโฆษณาอันมีลักษณะก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้รับ และไม่

เปิดโอกาสให้ผู้รับสามารถบอกเลิกหรือปฏิเสธข้อมูลนั้นได้ มีโทษปรับไม่เกิน 200,000 บาท (มาตรา 11 วรรคสอง) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกระทำโดยทุจริต หรือโดยหลอกลวง นำข้อมูลอันเป็นเท็จเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ (ซึ่งรวมถึงระบบอินเทอร์เน็ตด้วย) โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือโครงสร้างพื้นฐานอันเป็นประโยชน์สาธารณะของประเทศ หรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นมีลักษณะลามกและประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้ หรือเป็นผู้ที่เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่เป็นความผิดดังกล่าว (มาตรา 14) ซึ่งหากผู้ใดได้รับข้อมูลลักษณะนี้มา แล้วทำการแชร์ต่อโดยรู้อยู่แล้วว่าข้อมูลนั้นเป็นเท็จ จะต้องรับโทษเช่นเดียวกับผู้ส่งข้อมูลมาให้ตนด้วย (มาตรา 14 (5))

เพื่อป้องกันมิให้ข้อมูลเท็จมีการแพร่กระจายออกไป กฎหมายจึงกำหนดมาตรการให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้ให้บริการดำเนินการระงับหรือลบข้อมูลนั้นได้ โดย “ประกาศกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เรื่อง หลักเกณฑ์ ระยะเวลาและวิธีการปฏิบัติสำหรับการระงับการทำให้แพร่หลายหรือลบข้อมูลคอมพิวเตอร์ของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้ให้บริการ พ.ศ. 2560” กำหนดว่าให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตมีอำนาจสร้างระบบการแจ้งเตือนให้ลบเนื้อหา (Notice and Take Down) สำหรับผู้ใช้บริการที่ได้อัปโหลดเนื้อหาที่ผิดกฎหมาย โดยเนื้อหาที่มีความผิดตามมาตรา 14 (1) ข้อมูลบิดเบือน จะต้องถูกลบภายใน 7 นับแต่วันที่มีการร้องทุกข์ ส่วนเนื้อหาที่มีความผิดตามมาตรา 14 (2) และ (3) ข้อมูลที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ จะต้องถูกลบภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่วันที่มีการร้องทุกข์ และเนื้อหาที่มีความผิดตามมาตรา 14 (4)

ข้อมูลลามกอนาจาร จะต้องถูกลบภายใน 3 วันนับแต่วันที่มีการร้องทุกข์ ซึ่งมีข้อสังเกตว่ากิจกรรม Notice and Take Down นี้ ศาลไม่มีบทบาทในช่วงเวลานี้เลย เป็นบทบาทของผู้ให้บริการออนไลน์กับเจ้าหน้าที่ตำรวจตามกฎหมายนี้เท่านั้น จึงอาจเป็นการเปิดทางให้มีการกลั่นแกล้งกันได้โดยง่าย หรืออาจเป็นการสร้างแรงกดดันให้แก่ผู้ให้บริการออนไลน์ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายนี้ อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ตีความมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติมถึงขอบเขตของเนื้อหาที่เข้าข่ายกระทบต่อความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงของประเทศ หรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกของประชาชน แล้วผู้ให้บริการฯ ตัดสินใจทำการ Notice and Take Down ได้ นอกจากนั้นประกาศฯ ฉบับนี้ ก็ไม่ได้กำหนดรูปแบบและวิธีการของการโต้แย้งการ Notice and Take Down ของผู้ให้บริการไว้ให้ชัดเจน จึงอาจทำให้เจ้าของข้อมูลเกิดความเสียหายเปรียบหรือเสียหายได้หากต้องรอให้เนื้อหาของตนออกเผยแพร่อีก

นอกจากการจัดทำหรือนำเสนอ Fake News จะมีความผิดตามกฎหมายในกรณีปกติแล้ว ในสภาวะที่บ้านเมืองมีการระบาดของโรค Covid-19 ปรากฏว่ามีการจัดทำหรือเผยแพร่ Fake News ออกมาเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความตื่นตระหนกและหวาดกลัว และเข้าใจผิดในสาระสำคัญของการแพร่กระจายของเชื้อโรคและการฉีดวัคซีน นายกรัฐมนตรีจึงได้ประกาศข้อกำหนดซึ่งออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 29) มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2564 โดยห้ามเสนอข่าวที่มีเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารทำให้ประชาชนหวาดกลัว หรือทำให้เกิดความเข้าใจผิด จนกระทบต่อความมั่นคงหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในเขตพื้นที่ที่ประกาศ

สถานการณ์ฉุกเฉิน (ข้อ 1) และกำหนดมาตรการให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมมีหน้าที่ตรวจสอบข้อความหรือข่าวสารนั้นว่าถึงแหล่งที่มาของเลขที่อยู่ไอพี (IP address) หากเป็นไอพีที่ตนเป็นผู้ให้บริการต้องระงับการให้บริการอินเทอร์เน็ตนั้นทันที จากนั้น ให้สำนักงาน กสทช. แจ้งให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติดำเนินคดีต่อไป และหากผู้รับใบอนุญาตไม่ปฏิบัติตามให้ถือว่าไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในใบอนุญาตการให้บริการอินเทอร์เน็ต ให้สำนักงาน กสทช. ดำเนินการตามกฎหมายต่อผู้รับใบอนุญาตด้วย (ข้อ 2) ซึ่งมาตรการออกกฎหมายมาต่อต้าน Fake News ในช่วงที่มีการระบาดของ Covid-19 นี้ หลายประเทศได้นำมาใช้ในทำนองเดียวกัน ดังที่ International Press Institute: IPI (2020) ระบุว่า ไม่น้อยกว่า 17 ประเทศ ที่ได้ผ่านกฎหมายต่อต้าน Fake News ออกมา ซึ่งหนึ่งในนั้นรวมทั้งประเทศไทยด้วย

ปัญหาสำคัญของสังคมไทย คือ มีการใช้แอปพลิเคชันเครือข่ายออนไลน์ เช่น Facebook หรือ Line หรือ Instagram ส่งต่อหรือการแชร์ (Share) ข้อมูลอันเป็นเท็จดังกล่าว เมื่อได้รับข้อมูลมาและเห็นว่าน่าสนใจ ก็มักจะทำการแชร์ข้อมูลออกไป โดยไม่ได้ใส่ใจในการสืบค้นว่าข้อมูลนั้นเป็น Fake News หรือไม่ จึงมักจะพบเห็นการกระทำในลักษณะนี้อยู่อย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้แชร์เองก็ไม่ทราบว่าจะตนอาจกระทำผิดกฎหมายอยู่ ซึ่งคนในลักษณะเช่นว่านี้ก็มีจำนวนมากอยู่ในสังคมไทยด้วย โดยเฉพาะหากมีการแชร์ข้อมูลที่ปรากฏเป็นภาพของผู้อื่นที่เกิดจากการสร้างขึ้น ตัดต่อ เติม หรือดัดแปลง โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้น เสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น ถูกเกลียดชัง หรือได้รับความอับอาย หรือถ้าได้กระทำต่อภาพของผู้ตาย และน่าจะทำให้บิดา มารดา คู่สมรส

หรือบุตรของผู้ตายเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น ถูกเกลียดชัง หรือได้รับความอับอาย ผู้แชร์อาจมีความผิดตามมาตรา 16

มีข้อสังเกตว่า กฎหมายนี้ได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจสอบและเข้าถึงพยานหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือเพื่อสืบหาตัวผู้กระทำความผิดหรือผู้สั่งการ หรือแม้กระทั่งการถอดรหัสลับของข้อมูลคอมพิวเตอร์ และกำหนดโทษทางอาญาสำหรับผู้ฝ่าฝืนคำสั่งของเจ้าพนักงานด้วย (มาตรา 18, 20 และ 27) หรือโดยคำสั่งศาลให้ ระงับการใช้ ทำลาย หรือแก้ไขข้อมูลที่เป็นความผิด (มาตรา 21) และได้กำหนดบทลงโทษอย่างหนักไว้ แต่ปัญหา Fake News ยังคงมีอยู่อย่างมากในระบบออนไลน์ โดยเฉพาะเมื่อมีการนำมาตรการเซ็นเซอร์ หรือมาตรการ Notice and Take Down มาใช้อย่างไม่ชัดเจนเป็นมาตรฐาน หากมองในแง่ที่ว่า การจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกที่ต้องมีขึ้นโดยกฎหมายและได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นความจำเป็นและเป็นวิธีการที่จำกัดน้อยที่สุดในการบรรลุเป้าหมาย และหากเป็นการบิดเบือนข้อมูลที่ผิดกฎหมาย ควรได้รับการพิสูจน์ก่อนที่จะพิจารณาว่าการกรองหรือการปิดกั้นนั้นเหมาะสม จึงทำให้เพิ่มความกังขาแก่สังคมถึงความโปร่งใสในการดำเนินการหรือเพื่อประโยชน์ทางการเมืองเท่านั้น และทำให้เห็นได้ว่ามาตรการทางกฎหมายโดยรัฐบาลเข้ามาควบคุมเนื้อหาในโลกออนไลน์นั้นไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

นอกเหนือจากมาตรการทางกฎหมายที่นำมาใช้บังคับกับกรณี Fake News มาตรการสำคัญที่นานาชาติเห็นว่าเป็นประโยชน์ คือการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) โดยเห็นว่าเป็นความจำเป็นต้องสร้างความตื่นรู้และรู้เท่าทันในข้อมูลทั้งหลายที่แพร่กระจายในอินเทอร์เน็ต และเห็นว่าทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุก

เพศ ทุกวัย และทุกสภาพแวดล้อมได้รู้เท่าทันสื่อ ซึ่งหมายถึงการเข้าถึงสื่ออย่าง รู้จักและเข้าใจในเนื้อหาสาระของสื่อได้อย่างถูกต้อง โดยมีความคิด สติปัญญา และทักษะ ความสามารถในการแยกแยะวิเคราะห์ถึงความถูกต้องของเนื้อหา ความสามารถอธิบายหรือความเข้าใจในความหมายที่แท้จริงของสื่อ รวมทั้ง ความสามารถในการประเมินผลกระทบของเนื้อหาในสื่อที่มีต่อตนหรือผู้อื่น ภายใต้หลักสามัญสำนึกและหลักความเป็นเหตุเป็นผล

Media Literacy Index (2021) เป็นดัชนีความรู้เท่าทันสื่อซึ่งจัดทำ โดย European Policies Initiative (EuPI) ของ Open Society Institute-Sofia ซึ่งจากการสำรวจข่าวปลอมใน 35 ประเทศในทวีปยุโรป พบว่า การ แก้ปัญหาข่าวปลอมที่ดีที่สุดคือการใช้มาตรการต่อต้านเหมือนการฉีดวัคซีน (As a Vaccination) สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ผู้เสพข่าว (Lessenski, 2021, p. 3, 12) ด้วย นอกจากนี้ ผลการสำรวจยังพบว่า 5 ประเทศอันดับต้น คือ ฟินแลนด์ เดนมาร์ก เอสโตเนีย สวีเดน และไอร์แลนด์ มีศักยภาพสูงสุดในการต่อสู้กับ ผลกระทบด้านลบของข่าวปลอม อันเนื่องมาจากคุณภาพการศึกษาและการมี เสรีภาพของสื่อ โดยฟินแลนด์ใช้ระบบการศึกษามาต่อสู้กับ Fake News จัดการ เรียนการสอนให้มีการคิดวิเคราะห์ พร้อมนำตัวอย่างข่าวปลอมมาทำการศึกษา เฉพาะกรณี (Case Study) มีคู่มือและแบบฝึกหัดให้มีการเรียนรู้เรื่อง Clickbait ทำให้เห็นถึงผลกระทบของข่าวปลอมในเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการ สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการตรวจสอบข่าวปลอมด้วย รวมทั้งรณรงค์ให้เด็กออกมาตอบโต้กระแสข่าวปลอมด้วย (The Law Library of Congress, 2019, p. 3) ในขณะที่ 5 ประเทศ คือ มาซิโดเนียเหนือ บอสเนีย และเฮอร์เซโกวีนา แอลเบเนีย มอนเตเนโกร และตุรกี เป็นกลุ่มตรงกันข้ามคือมี ศักยภาพต่ำในการจัดการกับผลกระทบของข่าวปลอม โดยมีสาเหตุหลักมาจาก

ความมีประสิทธิภาพต่ำในด้านเสรีภาพของสื่อและด้านการศึกษา (Lessenski, 2021, p. 6)

การสร้างความรู้เท่าทันสื่อเป็นเรื่องที่ดีและน่าสนใจ ซึ่ง Netflix เคยเผยแพร่ภาพยนตร์เรื่องหนึ่งชื่อ Clickbait ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงของ Clickbait และผลกระทบที่ไม่อาจประเมินได้ ในเนื้อเรื่องคนร้ายจับตัวชายคนหนึ่งโดยเข้าใจผิดว่าเป็นคนที่ทำให้น้องสาวเสียใจแล้วฆ่าตัวตาย คนร้ายให้ชายคนนั้นถือป้ายมีข้อความทำนองว่า “ผมทำร้ายผู้หญิง” “ผมฆ่าผู้หญิง” และ “ผมจะต้องตายหากมีการเปิดชมถึง 5 ล้านวิว (Views)” ซึ่งปรากฏว่ามีผู้คนเข้าไปดูพร้อมกับด่าและสาบแช่งให้ชายคนนั้นตาย ๆ ไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมได้ตัดสินสิ่งที่เห็นโดยไม่ได้มีการไตร่ตรองหรือตรวจสอบข้อเท็จจริงให้ปรากฏให้แน่นอนก่อนว่าเรื่องจริงเป็นอย่างไร ซึ่งผลกระทบไม่ได้เกิดเพียงแค่ชายคนดังกล่าว แต่กระทบไปถึงคนในครอบครัวทุกคนที่ถูกตั้งข้อรังเกียจและถูกประณามด้วย

ด้วยเหตุนี้ นอกจากมาตรการทางกฎหมายแล้ว รัฐควรมีบทบาทในการสร้างกลไกหรือแรงจูงใจให้ทุกฝ่ายมีการตรวจสอบข้อเท็จจริงและตอบโต้ข่าวลวงด้วยการสร้างเว็บไซต์เพื่อให้ตรวจสอบ (Fact-Checking Website) โดยต้องมองเรื่องการศึกษาเป็นกุญแจสำคัญในการจัดผลกระทบของ Fake news โดยเฉพาะต้องสร้างความรู้เท่าทันสื่อ ให้ผู้เสพข่าวต้องใช้วิจารณญาณซึ่งเป็นที่ทักษะที่จำเป็นในการท่องอินเทอร์เน็ตด้วย ซึ่งรวมถึงเด็กที่ต้องได้รับการพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์ และได้รับการคุ้มครองเพื่อให้รู้เท่าทันสื่อต่าง ๆ ด้วย

ทั้งนี้ กระทรวงศึกษาธิการถือเป็นตัวอย่างของหน่วยงานรัฐที่สำคัญในเรื่องการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ โดยได้ออกประกาศเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563 เรื่อง มาตรการแก้ไขป้องกันปัญหาข่าวปลอม (Fake News) โดยกำหนด

มาตรการต่าง ๆ ทั้งในการแก้ไขและการป้องกันปัญหาข่าวปลอม เช่น การจัดตั้งหน่วยงานต่อต้านข่าวปลอม กระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งหน่วยงานต่อต้านข่าวปลอมในระดับส่วนราชการ ในสังกัดและหน่วยงานในกำกับกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานต่อต้านข่าวปลอมของสำนักงาน กศน. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน และสำนักงาน ก.ค.ศ. เปิดช่องทางรับเรื่องราวร้องเรียนหรือรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวปลอม นำเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตสมัยเพื่อนำมาใช้ในการตอบโต้และต่อต้านข่าวปลอม โดยเฉพาะกำหนดทุกส่วนราชการในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สร้างความตระหนักรู้ถึงผลกระทบต่อข่าวปลอม แก่ผู้เรียน บุคลากร ชุมชนในพื้นที่ ด้วยช่องทางที่หลากหลาย โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ (<https://www.antifakenewscenter.com/>) นอกจากนี้ กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ก็เป็นหน่วยงานสำคัญที่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาทักษะในการรู้เท่าทันสื่อของเด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป โดยเน้นย้ำว่าการสร้างความรู้เท่าทันสื่อยังเป็นการสร้างวัคซีนทางปัญญาให้กับสังคม (Promoting Wisdom Vaccine for Society) (Srisooksai, 2022, pp. 1-22)

บทสรุป

การต่อสู้กับ Fake News โดยใช้มาตรการทางกฎหมายและมาตรการสร้างการรู้เท่าทันสื่อ ถือว่าเป็นเครื่องมือที่เหมาะสม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม โดยภาครัฐจะต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มแข็งมีประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผล ตามหลักนิติธรรม โดยเฉพาะจะต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติ (Non-Discrimination) ต้องโปร่งใส (Transparency) และสอบทานได้ (Accountability) ในขณะที่ภาคเอกชน โดยเฉพาะบรรดาผู้ให้บริการแพลตฟอร์มทั้งหลาย จะต้องให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) ด้วยการร่วมมือกับภาครัฐและภาคประชาชนอย่างจริงจัง ในการตรวจสอบและควบคุมให้มีการนำเสนอหรือเผยแพร่ Fake News ผ่านแพลตฟอร์มของตน ซึ่งต้องกระทำอย่างจริงจังเป็นระบบโดยไม่เลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะต้องไม่ใช้อำนาจในทางที่มิชอบด้วยการเซ็นเซอร์เนื้อหา ซึ่งอาจเป็นประเด็นด้านขัดต่อรัฐธรรมนูญเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งต้องไม่ใช้อำนาจเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการปิดกั้นข่าวสารที่แท้จริงหรือข่าวสารที่ฝ่ายการเมืองต้องการให้ปกปิดเพื่อประโยชน์ของฝ่ายตน

นอกจากนั้น ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ต้องร่วมกันสร้างให้คนในสังคมทุกกลุ่มทุกเพศทุกวัย ต้องรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะจะต้องหาแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่าย (Multi-Stakeholder) ให้ณรงค์ ดำเนินการ ส่งเสริม และสนับสนุนในทุกด้านเพื่อก่อให้เกิดการรู้เท่าทันสื่อของทุกภาคส่วน รวมทั้งณรงค์ให้ช่วยกันตรวจสอบที่มาและความถูกต้องของข้อมูลที่เผยแพร่ไปยังสาธารณะด้วย โดยสร้างคุณภาพทางสังคม ทางเทคนิค และทางกฎหมายให้เหมาะสมเพื่อลดแนวโน้มของการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารให้มากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

Aldwairi, M., Alwahedi, A. (2018). Procedia computer science, detecting fake news in social media networksp. In 215 The

- 9th International Conference on Emerging Ubiquitous Systems and Pervasive Networks (EUSPN 2018)* Retrieved March 16, 2022, from <https://doi.org/10.1016/j.procs.2018.10.171>
- Ang., T. (2022). *Malaysia government uses emergency powers to enforce anti fake-news law*. Retrieved May 2, 2022 from <https://www.jurist.org/news/2021/03/malaysia-government-uses-emergency-powers-to-enforce-anti-fake-news-law/>
- Anti-Fake News Center Thailand. (2022) *Anti-Fake News*, retrieved April 13, 2022, from <https://www.antifakenewscenter.com/>
- CiTS. (2022). *What is Fake News*. Retrieves April 2, 2022, from <https://www.cits.ucsb.edu/fake-news/what-is-fake-news>
- Congress.Gov. (2022). *S.1356-Honest Ads Act*. Retrieved May1, 2022 from <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1356/text>
- Eun, J. H. et al. (2022). *The media and entertainment law review: South Korea*. Retrieved April 21, 2022 from <https://thelawreviews.co.uk/title/the-media-and-entertainment-law-review/south-korea>
- European Commission. (2018). *Code of practice on disinformation*. Retrieved April 6, 2022 from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/code-practice-disinformation>

- Facebook. (2019). *Facebook report; “Digital literacy library”*. Retrieved April 5, 2022 from <https://www.facebook.com/safety/educators>
- Facebook. (2019). *Facebook reports on implementation of the code of practice on disinformation: April report* (Brussels: European Commission, 2019). Retrieved April 6, 2022 from https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=59225
- Federal Minister of Justice. (2021). *Rules against hate on the internet-the network enforcement act*. Retrieved May 3, 2022 from https://www.bmj.de/DE/Themen/FokusThemen/NetzDG/NetzDG_node.html
- Google. (2019). *EC action plan on disinformation: Google march report* (Brussels: European Commission, 2019). Retrieved from https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=58804
- International Press Institute. (2020). *Rush to pass ‘fake news’ laws during Covid-19 intensifying global media freedom challenges*. Retrieved April 22, 2022 from <https://ipi.media/rush-to-pass-fake-news-laws-during-covid-19-intensifying-global-media-freedom-challenges/>
- Lessenski. M. (2021). *Media literacy index 2021 double trouble: Resilience to fake news at the time of Covid-19 infodemic*.

- Retrieved April 12, 2022, from http://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLiteracyIndex2021_ENG.pdf
- PolitiFact. (2021). *PolitiFact's top 10 fact-checks of 2021*. Retrieved April 17, 2022 from <https://www.politifact.com/article/2021/dec/21/politifacts-top-10-fact-checks-2021/>
- Singapore Statutes Online. (2022). *Protection from online falsehoods and manipulation Act 2019*. Retrieved April 20, 2022, from <https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/18-2019/Published/20190625?DocDate%3D20190625>
- Schmitz, S., & Berndt, C. M. (2019). *The german act on improving law enforcement on social networks (NetzDG): A blunt sword?* Retrieved May1, 2022 from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3306964
- Srisooksai, D. (2022). *Media literacy: Promoting wisdom vaccine for society*. *Thai Media Fund Journal*, 1(1), 1-21.
- The Law Library of Congress. (2019). *Initiatives to counter fake news in selected countries*. Retrieved April 14, 2022, from <https://irp.fas.org/eprint/lloc-fake-news.pdf>
- Twitter. (2019). *Twitter progress report: Code of practice against disinformation* (Brussels: European Commission, 2019). Retrieved April 6, 2022 from http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2019-5/twitter_progress_report_on_code_of_practice_on_disinfor

mation_CF162219-992A-B56C-06126A9E7612E13D_
56993.pdf

Verbruggen, Y. (2021). *Fake news*. Retrieves April 14, 2022, from
[https://www.ibanet.org/article/0adbdb24-c0c2-4cc8-bef8-
e9b172dcf12a](https://www.ibanet.org/article/0adbdb24-c0c2-4cc8-bef8-e9b172dcf12a)

Wardle, C. (2017). *Fake news. It's complicated*. Retrieved March 15,
2022, from [https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-
complicated/](https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-complicated/)

Wakefield, J. (2022). *Deepfake presidents used in Russia-Ukraine
war*. Retrieved from [https://www.bbc.com/news/
technology-60780142](https://www.bbc.com/news/technology-60780142)